

تبیین و بررسی بحران هویت از منظر آسیب‌شناسی بافت‌های تاریخی (مورد مطالعاتی: محله فهادان یزد)^۱

مریم توفیق

گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

جلال فروزان‌فر^۲

استادیار گروه معماری، واحد ابرکوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ابرکوه، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۳

چکیده

هویت معیاری در جهت رشد شهر است که با ایجاد و تداعی حس تعلق به مکان، معنا یافته و با انگیزه دلبستگی، افراد را به سوی شهروند شدن رهنمون می‌سازد. اما متأسفانه در دهه‌های اخیر با بحران هویت در مراکز سکونتی کشورمان مواجه بوده‌ایم. معماران و شهرسازان که در دوران معاصر با مبنا قرار دادن الگوهای برخاسته از مدرنیسم در ایجاد این بحران نقش آفرینی نمودند، حال دغدغه رفع این معضل را در سر می‌پروراندند. در رویارویی با این بحران نباید هویت گذشته را مبنای زمان حال قرار دهیم، بلکه صرفاً با هدف احراز هویت در قالب یک تراژدی عملکردی در بناها و بافت‌های تاریخی و آسیب‌پذیر به تغییر کاربری، انطباق، احیاء و باززنده‌سازی این اماکن همت گماریم. پژوهش حاضر به دنبال آن است تا بحران هویت در محله فهادان یزد را از منظر آسیب‌شناسی بافت‌های تاریخی و ارزشمند، تبیین و بررسی نموده و به ارائه راهکارایی جهت رفع این معضل در شهر تاریخی یزد بپردازد. این تحقیق از نوع کاربردی بوده که اطلاعات آن با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی گردآوری و به روش توصیفی - کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج گویای ریشه دواندن بحران هویت ناشی از برون‌رفت جمعیت بومی و عدم حس تعلق به مکان در سکنه جدید، فرسودگی بافت و تغییرات کالبدی غیراصولی و بدون برنامه‌ریزی و عجولانه انزواگزینی محله بوده است که محقق به ارائه راهبردهایی جهت بهره‌وری بهینه از پتانسیل‌های موجود در این بافت پرداخته است.

کلیدواژه‌گان: هویت، بحران هویت، آسیب‌شناسی، بافت تاریخی، محله فهادان.

^۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری معماری مریم توفیق با عنوان «بحران هویت در معماری ایران» است که با راهنمایی دکتر جلال فروزان‌فر و مساعدت و همکاری دکتر علی گل‌صورت پهلویانی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج به سرانجام رسیده است.
^۲. نویسنده مسئول: baharestani_m@yahoo.com

مقدمه

محیط زندگی انسان در رفتار و هویت وی و هدایت آن به سمت ارزش‌های نهفته در خود، تاثیر به‌سزایی داشته و در واقع محیطی مناسب جهت بروز هویت و ارزش‌های برخاسته از فرهنگ و اعتقادات و آداب و سنن شهروندان به‌شمار می‌رود. (نوکار و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۶) به عبارتی دیگر باید هویت را یک معیار رشد برای شهر دانست که عاملی برای توسعه، ارتقاء کیفیت محیط و زمینه‌ساز مشارکت و امنیت شهروندان بوده و به واسطه ایجاد و تداعی تعلق خاطر معنا پیدا نموده و شهروندان را به دلیل وابستگی به شهر، به سوی «شهروند شدن» رهنمون می‌سازد. (همان منبع: ۸۷) در معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی، محلات همواره به عنوان محیطی فرهنگ‌ساز و موثر بر ساختارهای رفتاری مردم مطرح بوده‌اند. (سلیمانی و احمدپور، ۱۳۹۲: ۱) محله در کالبد معماری، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، اداری شهر در ایران اهمیت زیادی داشته و بر پایه هر کدام از ابعاد فوق است که محلات شهرت و اعتبار می‌یابند و دارای هویت محله‌ای می‌گردند. (باستانی‌راد، ۱۳۹۱: ۱) محلات تاریخی در کشورهای غربی علی‌رغم محدودیت‌های فراوان، دارای منزلت اجتماعی خاص و ساکنانی مرفه می‌باشند. این مهم نیز مرهون وجود ارزش‌های تاریخی و فرهنگی و ایجاد تصویر ذهنی مثبت از این مکان‌ها در اذهان شهروندان می‌باشد که مردم را با وجود کمبودها و دشواری‌های به زندگی در این بافت‌ها و زنده نگهداشتن آن‌ها ترغیب نموده است. حال آن‌که در کشور ما همزمان با سیر برون رفت جمعیت از آن‌ها، این نواحی دچار فرسودگی و ناپایداری شده و مجالی جهت بروز پتانسیل‌های کالبدی و انسانی نهفته در آن‌ها باقی نگذاشته است. در حال حاضر برنامه‌ریزان شهری دریافته‌اند که باید با رویکردی جامعه محور و با هدف بهبود کیفیت زندگی و تمامی ابعاد و تکیه بر ظرفیت‌های اجتماعی این بافت‌ها و محلات تاریخی به بازآفرینی آن‌ها همت گمارد و تنها به نگاه تک‌بعدی با هدف بهبود وضعیت کالبدی این نواحی بسنده نمود. (اسمعیل‌پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۴) این مقوله در بافت‌های تاریخی شهر یزد با ویژگی‌های مثبتی جهت سهولت کار برنامه‌ریزان همراه می‌باشد و آن سکونت مردم و وجود جریان زندگی روزمره و پیوسته آنان در این ناحیه از شهر است. البته در این بافت جمعیت دارای رشد منفی نیز هست و شاید علت آن [به عنوان مثال در محله فهادان یزد] ناشی از وجود چالش‌هایی نظیر مسکن نامرغوب، کاربری‌های ناسازگار، دسترسی نامناسب به امکانات و خدمات، کمبود فضای سبز شهری، زیرساخت‌های غیراصولی و ... باشد که نیازمند نگاه جدی مدیران شهری و برنامه‌ریزان می‌باشد. (همان منبع: ۱۴۵)

پژوهش پیش‌رو بر اساس نوع داده تحقیقی کاربردی بوده که به صورت پیمایشی و اسنادی اطلاعات آن گردآوری گردیده است. لذا در این پژوهش به صورت توصیفی - کیفی به بررسی بحران هویت از منظر آسیب‌شناسی بافت‌های تاریخی پرداخته شده و محله فهادان یزد به عنوان نمونه مطالعاتی از لحاظ تبیین و بررسی آسیب‌شناسی‌های کالبدی - زیست‌محیطی؛ اجتماعی - فرهنگی؛ اقتصادی و سیاسی در قالب یکی از شهر قدیمی ایرانی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

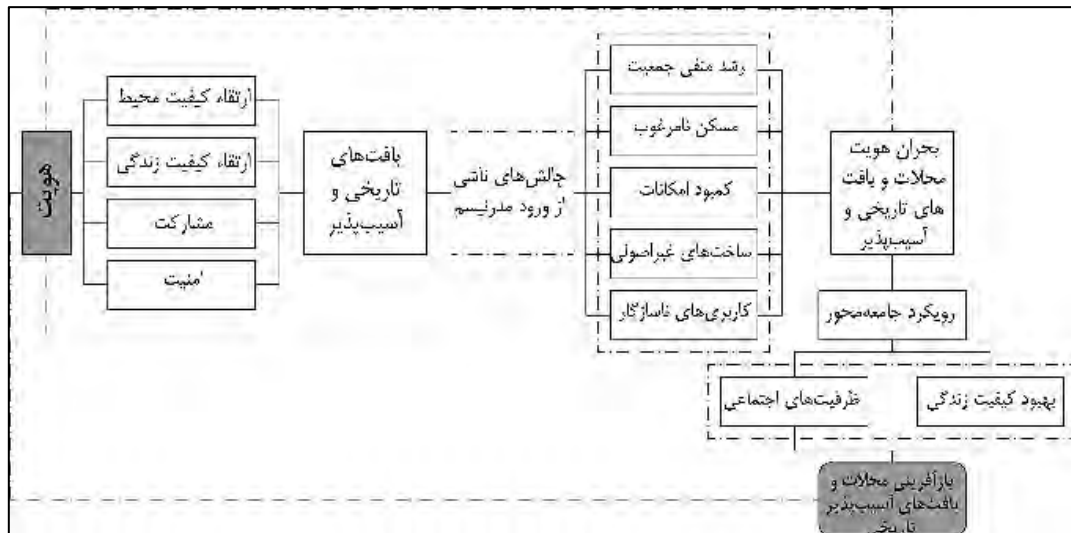
مبانی نظری

اندیشمندان و صاحب‌نظرانی که در ذیل به اسامی آن‌ها و آثارشان اشاره می‌گردد، در سال‌های اخیر به معناکاوای مفهوم هویت و نقش آن در معماری و شهرسازی، بالاخص در ایران پرداخته و تاثیر مدرنیسم و نقش آن در ایجاد بحران هویت در معماری معاصر ایران که منجر به دوگانگی هویت شهرها و آسیب‌پذیری بافت‌های تاریخی و

ارزش‌مند آنان گردید را مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند: رئیسی (۱۳۹۵) علت واکاوی بحران هویت در معماری و شهرسازی معاصر ایران؛ سلیمانی و همکاران (۱۳۹۵) بازشناسی مفهوم اصول هویت در معماری؛ ابل (۱۳۸۷) معماری و هویت [ترجمه: فرح حبیب]؛ اشرافی (۱۳۹۷) واکاوی مدیریت بحران در هویت سیستمی معماری و شهرسازی معاصر ایران؛ تقوایی (۱۳۹۱) از سبک تا هویت در معماری؛ حجازی و افلاطونیان (۱۳۹۴) هویت و بحران آن در معماری و شهرسازی ایران؛ جهاننداری (۱۳۹۷) تحقق‌پذیری هویت در معماری معاصر ایران در مجتمع‌های مسکونی؛ دبدبه و شاطری وایقان (۱۳۹۸) هویت در معماری داخلی [اسلامی]؛ دریای لعل و حوصله‌دار (۱۳۹۰) بازنگری مفهوم هویت در معماری معاصر ایران؛ عابدی (۱۳۹۵) نقش نوآوری در هویت کالبدی معماری معاصر ایران؛ فیض‌آبادی و شیر رفیع اردکانی (۱۳۹۴) بیان هویت در معماری معاصر ایران با تاکید بر سازه‌گرایی؛ قلیچ‌خانی (۱۳۹۷) پیمایش مفهوم هویت در آراء و آثار معماران معاصر ایران؛ کورثا چارلز (۱۳۸۷) هویت در معماری [ترجمه: ابوالفضل توکلی شانندیز]؛ کوهی فرد (۱۳۹۷) هویت در معماری ایران؛ مولانی و سلیمانی (۱۳۹۵) بازشناسی مولفه‌های هویت اصیل معماری بومی ایرانی؛ نجفی (۱۳۹۵) بررسی مفهوم هویت در معماری؛ ورشوی (۱۳۹۰) مطالعه معماری مسکونی معاصر یزد در رابطه با چگونگی پیوند با گذشته.

سبک رایج معماری یک شهر مبین یکی از اساسی‌ترین جلوه‌های هویت ظاهری و کالبدی شهر بوده و نشان از هویتی دارد که می‌تواند انحصاری یا میان چند شهر مشترک باشد. (نوکار و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۵) این در حالی است که پیوستگی و ارتباط میان عوامل مختلف در یک مجموعه شهری موجب می‌گردد تا این مجموعه بنیاد کالبدی خود را از طریق یافتن هویت عناصری که در سطح کاربری‌های شهری به کار رفته است، به شکلی منسجم و کامل مجموعه شهری در استخوان‌بندی شهر نمایان سازد. این امر برخاسته از چند وجهی بودن کلیتی است که ویژگی‌های یک جامعه شهری در طی ادوار مختلف ایجاد می‌نماید.

امروزه شهرهای ما نه تنها در زمینه سیمای بصری بلکه در زمینه مطلوبیت و سرزندگی نیز از تعادل لازم میان پراکنش خدمات و سرزندگی برخوردار نمی‌باشند. (همان منبع: ۸۸) این عوامل در کنار بحران هویت، نشأت گرفته از الگوبرداری شهرسازان و معماران ما از معماری مدرن غربی است که متأسفانه در سال‌های اخیر معماری معاصر و سیمای کالبدی شهرهای کشورمان را در تمامی ابعاد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی، دچار دوگانگی نموده و دامنه این نوع نگرش و سبک رایج در معماری و شهرسازی معاصر، بافت‌های باارزش و تاریخی را نیز دستخوش تغییرات و نابسامانی در سیمای کالبدی و عملکردی نموده است. در همین راستا محقق در این پژوهش درصدد است تا در این پژوهش بحران هویت را از منظر آسیب‌شناسی بافت تاریخی در محله فهادان شهر یزد تبیین و بررسی نماید. (نگارنده، ۱۴۰۰)

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

مفهوم هویت، مولفه‌ها و ساختار شکل‌گیری آن

مفهوم هویت از مباحث سهل و ممتنع در عرصه اجتماعی و سیاسی به‌شمار می‌رود. به عقیده "اریک اریکسون" هرچه بیشتر به این موضوع پرداخته شده و مطلب نگاشته می‌شود نامفهوم‌تر و دشوارتر می‌گردد. در واقع در اثر پدید آمدن بحران‌های هویت و خصوصیت ذاتی مفهوم این واژه مرتب در حال تغییر و تحول بوده است. (قطبی، ۱۳۸۷: ۷۸) هویت یک فرآیند است نه یک چیز «دریافت شدنی» و شاید بتوان آن را به ردپایی تشبیه نمود که تمدن در طول حرکت خود در تاریخ، از خود به جای می‌گذارد؛ این ردآ همان فرهنگ یا هویت آن تمدن می‌باشد. علاوه بر آن هویت به سبب فرآیند بودنش امری خودآگاه و مصنوع نبوده و در واقع یا در مواجه با آنچه که تصور می‌کنیم مشکل واقعی مان می‌باشد، شکل گرفته و معقول و منطقی به‌نظر می‌رسد. باید گفت ما با ادراک خود و محیط اطرافمان است که به هویت خود دست می‌یابیم. بنابراین کاوش جهت یافتن هویت ما را نسبت به محیط و خودمان و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنیم بسیار حساس‌تر می‌نماید. پس در تعریفی واحد می‌توان گفت: «هویت پدیده‌ای است که در بستر تاریخی یک جامعه شکل گرفته و با گذر زمان این حس در فرد درونی شده و رفتار را هدایت نموده و نهایتاً جامعه را یکپارچه می‌سازد. این وحدت رفتاری شکل گرفته در سطح جامعه، کالبدی را جستجو می‌کند که نیازهای فرد و جامعه را برطرف سازد.» (موحد و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۰) معماری یکی از شاخص‌ترین هنرهای هویت‌ساز به‌شمار می‌رود (غراب، ۱۳۹۰: ۸۰) که علی‌رغم تفاوت‌های سرزمینی که در شکل‌گیری آن تاثیر فراوانی دارد، دارای ویژگی‌های ذاتی، پویا و تدریجی است که "هویت" نامیده می‌شود. واژه‌شناسی هویت ما را به انسان، معماری و مولفه‌های تمیز دهنده آن شامل «انسان و باورهایش، مکان و زمان» رهنمون می‌سازد. (نجفی، ۱۳۹۵: ۱) یکی از مسائل مهم که بر تبیین هویت تاثیر مهمی دارد، باورهایش و میزان شناخت و آگاهی او، هم در مقام طراح و مؤلف و هم در جایگاه بهره‌بردار و شناسنده معماری می‌باشد. چرا که ویژگی‌های موجود در یک بنای معماری برای همه افراد به یک اندازه قابل شناخت و دریافت نیست. در واقع میزان شناخت بینندگان و بهره‌وران از آن پدیده در درک و دریافت ویژگی‌های آن موثر می‌باشد. (تقوایی، ۱۳۹۱: ۶۹ - ۶۸) از سویی دیگر

صرف نظر از موقعیت تاریخی، اجتماعی، تکنولوژی و جغرافیایی؛ انسان‌ها به یک مکان خاص نیاز دارند، زیرا برخورداری از آن مکان و شناسایی آن، بخشی از وجود و هویت بشر را شامل می‌شود. بنا به نظر "باتیمر" (۱۹۸۰) تعلق داشتن و بستگی یافتن به یک مکان در معنای هویت آن پنهان بوده و چیزی فراتر از حس آسودگی رفاه در مکان را نشان می‌دهد. "نوربرگ شولتز" معتقد است: «از دست رفتن مکان» با هویت‌زدایی برابر است. از نظر وی فهم معماری «هنر مکان» به معنای آثار منفرد، دست‌دردست داده و کلیتی را تشکیل می‌دهد که به تک‌تک آن‌ها معنا می‌بخشد. از همین‌رو باید بر این نکته اذعان داشت که شناخت عناصر و خصوصیات ایجاد کننده محیط، از ملزومات کار معمار جهت هویت‌بخشی می‌باشد. همان مکانی که در دوران مدرن به دور از شناخت معنا و ویژگی‌های آن، تنها ترویج دهنده نامکان گردید. (همان منبع : ۶۹) زمان نیز به‌عنوان یکی از ابعاد وجود جهان، دایره ممکنات، انسان و معماری همواره مورد توجه بوده است. زمان قراردادی نبوده و معطوف به پدیده‌هایی است که فرد در طول و عرض آن زندگی می‌کند. از آنجایی که فعالیت‌های انسانی در طول زمان و در مکان معنا پیدا می‌کند. این فعالیت‌ها در طول زمان خاطراتی فردی و جمعی را در ذهن ایجاد می‌کند که با رجوع چندین باره به آن‌ها، خاطره‌های جمعی که از عوامل هویت‌بخش انسان می‌باشند، نقش می‌بندد. به نظر "حبیبی" خاطره ابزار تفحص گذشته نبوده، بلکه صحنه‌ای برای به حال آمدن گذشته می‌باشد. پس خاطره و حافظه تاریخی که در طول زمان شکل گرفته، از عناصر اصلی هویت‌بخشی می‌باشد. (تقوایی، ۱۳۹۱ : ۷۰) علاوه بر بخش کالبدی، هویت دارای باطن و محتوایی نیز می‌باشد که در شش رده تعریف می‌گردد : عوامل بیرونی هویت که شامل: طبیعت، نژاد، زمان، تاریخ، تمدن بوده و عوامل درونی هویت که شامل : فرهنگ سنت، دین است. (فیض‌آبادی و شیر رفیع اردکانی، ۱۳۹۴ : ۲)

هویت در معماری

اگر به معماری به عنوان یک اثر هنری بنگریم که انسان خالق آن اثر هنری است، اثر هنری حاصل فهم انسان و تجلی حقیقت کشف شده از سوی او می‌باشد، می‌توانیم به بحث هویت در معماری بپردازیم. معمولا هویت یک اثر معماری را با میزان ایده‌ها و اثرات ناشی از ویژگی‌های فرهنگی موجود در آن مورد سنجش قرار می‌دهند. اگر برای بررسی آثار معماری در کنار توقع در برداشتن میراث محیطی - فرهنگی، کارکرد آن را نیز مدنظر قرار دهیم، بهتر می‌توانیم به ارزیابی مسئله بپردازیم. در آن صورت می‌توانیم آثاری را با هویت بیابیم که مستقل از میراث محیطی و فرهنگی مکان آن آثار باشد. بر همین اساس باید گفت عوامل دیگری در هویت معماری مداخله دارند تا فقدان چنان مهمی نتواند مهر بی‌هویتی را بر موجودیت اثر معماری بزند، این عوامل عبارتند از زیبایی، دانش، اصالت طرح، جوهر طرح. (نجفی، ۱۳۹۵ : ۱۰)

پایداری و ناپایداری هویت در معماری

هنگامی که یک اثر هنری دارای محتوا و کالبدی هماهنگ باشد و این دو یک هدف واحد را در برگیرند و منظوری یکسان را پیگیری نمایند، هدفمندی حاصل شده است؛ پس در واقع سالم بودن و تعادل و پایداری در هویت بستگی به اندیشه سازمان یافته همگانی [حکمت نظری]، کردار سازمان یافته همگانی [حکمت عملی] و سازگاری و هماهنگی میان این دو بخش اندیشه و کردار [نظر و عمل] دارد. اگر یکی از آن‌ها ایجاد شده و با هم رابطه‌ای سامانه‌ای داشته باشند با تحقق هر یک از آن‌ها بقیه هم رخ خواهند داد. (دریای لعل و حوصله‌دار، ۱۳۹۰ : ۱۷) در

شرایطی که هر یک از موارد فوق از بین رفته و تعاریف روشن نباشد [فقدان حکمت نظری و همگانی]، ارزش‌ها گم شده و نامفهوم باشند [فقدان حکمت عملی و همگانی] و نیازی به ارتباط بین آن‌ها و ریشه‌یابی و ارزیابی در آن‌ها دیده نشود [فقدان نظر و عمل] هویت بحرانی و ناپایدار شکل گرفته است. در چنین شرایطی همه چیز امکان‌پذیر بوده و یک آزادی بی‌حد و مرز همه‌جا به چشم می‌خورد. مردم در مواجهه به معمار نمی‌دانند که به دنبال چه هستند و این خود باعث جایگزینی ارزش‌های مدگراییانه زودگذر به جای هنجارها و ارزش‌های فرهنگی اصیل می‌گردد. در چنین شرایطی این بحران‌ها می‌تواند آگاهانه یا ناآگاهانه ایجاد و حاد گردد. بحران ناآگاهانه مربوط به وضعیتی است که جامعه از این شرایط ناراضی نبوده و گمان کند این وضعیت طبیعی می‌باشد. بدترین حالت در چنین شرایطی وقتی ایجاد می‌شود که کارشناسان معماری هم ناآگاهانه به این بحران دامن بزنند. در این شرایط به تعداد کارشناسان، توصیف‌ها و توصیه‌هایی مربوط برای معماری و مسیر تعالی آن وجود دارد. این بحران را بحران مضاعف می‌نامند و راه اصلاح آن نیز بسیار مشکل می‌باشد. در مقابل بحران آگاهانه در شرایطی ایجاد می‌گردد که جامعه از وضعیت موجود راضی نبوده و در تکاپوی دستیابی به یک مبنای فراگیر و قابل قبول باشد. در این شرایط تعدد توصیف‌ها و توصیه‌ها در یک نکته و آن هم ضرورت رسیدن به یک حالت بهتر کانونی می‌باشد. (همان منبع : ۱۸)

بحران هویت در معماری

بحران هویت در واقع متعلق به جامعه‌ای می‌باشد که تفکر "مدرن" یا "تجددگرایی" در آن زاده و پیامدهایی با نام "پسامدرن" در چون و چرایی‌های فلسفی آن با نام بحران هویت شکل گرفته باشد. (حجازی و افلاطونیان، ۱۳۹۴ : ۱۶۷) در جوامع درگیر این بحران جهت رو به تعالی در حوزه اندیشه و فرهنگ به چشم نمی‌خورد و تنها می‌توان آشفته‌گی ذهنی با جهات متفاوت را در آن دید. در این میان در معماری به لحاظ ماهیت عینی و فراگیر آن، بارزترین نمود بحران هویت را می‌توان مشاهده نمود. (ورشوی، ۱۳۹۷ : ۲) بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند در رویارویی با بحران هویت باید با گذشته به عنوان یک راه‌حل بالقوه و گره‌گشا پیوند برقرار نمود. (همان منبع : ۳) هویت و اساس هویت بر مبنای بودن هویت گذشته با زمان حال نمی‌باشد؛ چراکه هیچ زمانی تکرار نمی‌شود بلکه هویت با آثار به جا مانده از گذشتگان در هویت‌مندی و احراز هویت با یک تراژدی عملکردی مانند تغییر کاربری، انطباق، بازسازی، مرمت و احیاء دوباره بناهای تاریخی ارزشمند ما را به هویت می‌رساند. نه این‌که با بازگشت به گذشته از ابزارهایی استفاده نماییم که نیاکانمان در آن واقعه تاریخی استفاده می‌نمودند زیرا در آن صورت دچار تضاد می‌شویم. هویت بیش از آن به گذشته معطوف باشد، با توقعات افراد مرتبط بوده و زمان حال را در بر می‌گیرد و تقاضا برای بهره‌برداری از آن را می‌توان با ریشه‌های به‌جای مانده از آثار اصیل و اصلی از گذشته احیاء نمود و به هویت معنوی در معنا، محیط، مکان و زمان به واقعیت تجلی رساند. (دبده و شاطری وایقان، ۱۳۹۸ : ۱۴)

بحران‌های ناشی از حوزه‌های مختلف در معماری به نگرش سیستمی در همان حوزه‌ها نیازمند است. حوزه سیستمی در سه مولفه کلان‌نگری، نگرش سیستمی و آینده‌نگری تعریف شده است. در حوزه معماری و شهرسازی باید کلان‌نگر بود و به پدیده‌ها از بالا نگرست. امروزه نگاه فرد [از پایین به بالا] ناشی از مشکل عدم مدرن بودن بوده که منجر به نوعی آشفته‌گی گردیده و امکان معرفت به پدیده‌ها و کسب حقیقت را مشکل می‌نماید. (اشراقی، ۱۳۹۷ : ۱۸) بحران هویت و چگونگی مواجهه با فرهنگ وارداتی غرب، نتیجه تحولات ناشی از ورود مدرنیسم به جوامع غیرغربی می‌باشد. (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۷ : ۱) در این میان معماری معاصر ایران از جریانات مدرنیته، صنعتی

شدن و جهانی شدن به طور مداوم تاثیر پذیرفته است. در شرایط این چنین دستیابی به معماری با هویت بسیار اهمیت می‌یابد. (همان منبع : ۲) نکته حائز اهمیت در معماری معاصر این است که بناهایی را می‌توان به عنوان آثار با هویت معاصر شناخت که در عمل موفق به ایجاد تعامل بین سنت و مدرنیته شده باشند. برای اینکه یک بنا را با هویت معاصر بشناسیم باید دارای معیارهای سنجش هویت بومی و نیز استانداردهای جهانی و معاصر باشد. معمارانی در دستیابی به معماری معاصر با هویت موفق عمل می‌نمایند که در طراحی روش استفاده از حجم‌های مدرن (کالبد، مصالح، تکنولوژی و ساخت) و جزئیات بومی (کانسپت، تزئینات، روابط فضایی و ...) را برگزینند. مطالعات نشان می‌دهد برای شکل‌گیری هویت بومی (کانسپت، محتوا، کالبد و مصالح) و برای شکل معاصر داشتن (کالبد، مصالح و فناوری ساخت) بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. (همان منبع : ۱۰) اندیشه‌های هایدگر مبتنی بر تفکر «بودن - در - جهان» و فلسفه پدیدارشناسی او نیز تاکید بر همین نکته دارد. از نظر وی معماری نمی‌تواند در غیبت چیزی، نشانه آن باشد، بلکه بنا حاضر بوده و آن‌چه در آن پدیدار شده، فعالیت یافتن استعداد حقیقی آن بوده است، نه وامدار پذیرفتن یا نمایاندن خصلت ویژه‌ای از چیزی دیگر. (ظهوری، ۱۳۹۶ : ۸۰)

ساختار کالبدی محلات ایرانی در گذشته

محله، محلت، کوی و ربع در بخش‌بندی تقسیمات شهر ایرانی بیان‌کننده یک واحد جغرافیایی، اجتماعی، جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی می‌باشد که با مشخصه‌هایی از دیگر محله‌ها متمایز می‌گردد. (باستانی‌راد، ۱۳۹۱ : ۴)

محلات ایرانی در طول تاریخ اجتماعی و زندگی شهری خود با ویژگی‌ها و نشانه‌هایی مانند روابط و پیوندهای خانوادگی منسجم، معاشرت‌های رو در رو، برخورداری از تعلقات مشترک در میان ساکنان یک مکان برخوردار بوده‌اند. البته محله‌ها در شهرهای گوناگون از نظر ساخت کالبدی، فضاهای عمومی، سیمای خانه‌ها و ساختار اجتماعی دارای تفاوت‌های بارزی نسبت به یکدیگر بوده‌اند. در واقع هر محله با توجه به ویژگی‌های خود از سایر محلات متمایز شده و اعتبار خود را از ساکنان خود می‌گرفت و تمایزات میان محله‌ها را با گروه‌بندی‌های اجتماعی، اقتصاد، نقش سیاسی، ویژگی‌های معماری، کارکرد و ساختار فرهنگی - مذهبی، آداب و رسوم، زبان و گویش و لهجه قابل مشاهده بود. در پاره‌ای موارد وجود الگوهایی خاص، زمینه‌ساز پیوند و وحدت محله‌ها شده و در این صورت بود که وحدت در پیوند با تنوع، همانند سایر وجوه فرهنگی در ایران پایدار می‌ماند. در بررسی وحدت و تنوع در محله‌های قدیم ایرانی به شناخت تاریخی محله و عوامل موثر در شکل‌گیری آن نیز باید توجه نمود؛ شناخت جغرافیایی محله، تاریخچه شکل‌گیری محله که نشان دهنده رویدادها و تحولات تاریخی محله است، بررسی هویت اجتماعی محله که برخاسته از پیوند هویت محله‌ای با پیشینه تاریخ آن مکان و عملکرد اجتماعی آن می‌باشد، بررسی چهره‌های شاخص فرهنگی - سیاسی - اقتصادی اثرگذار در محله، بررسی گروه و سازمان‌های دولتی و غیردولتی از جمله عوامل تاثیرگذار در هویت محله به شمار می‌روند. (همان منبع : ۲)

در مجموع باید گفت بخش مهمی از هویت و حیات اجتماعی شهرها به محله‌های آن‌ها وابسته است. حال آن که آنچه امروزه به ویژه در کلان‌شهرها شاهد آن هستیم عدم سنخیت محله‌ها از نظر کالبدی، خصوصیات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی با واقعیات تاریخی خود، می‌باشد. بر همین اساس شناخت محله‌های شهر، پایه بازشناسی شهر در راستای مدیریت نظام‌مند شهری خواهد بود؛ زیرا محله‌ها در قدیم دارای هویت معناداری بوده‌اند که می‌توان

ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی آن‌ها را از منظر هویت، وحدت و تنوع مورد تامل قرار داد. (همان منبع : ۳) یزد از جمله شهرهای تاریخی ایران است که بر اساس نظام محله‌ای شکل گرفته و محلات این شهر از نمونه‌ای خوب نظام محله‌ای در ایران به شمار می‌روند که توانسته‌اند ساختار فضایی و اجتماعی خود را تا حدود زیادی حفظ نمایند. بافت تاریخی یزد شامل ۴۳ محله می‌باشد. (علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲ : ۱۰) در زیر بافت تاریخی شهر یزد و به طور اخص محله فهادان به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرد :

محدوده مورد مطالعه شهر یزد

براساس تقسیمات شهرداری یزد این شهر دارای ۱۰۱۳۳/۳۰ هکتار مساحت بوده و به سه منطقه شهری تقسیم شده است. جدول زیر تقسیمات شهری یزد را به تفصیل بیان می‌کند:

جدول ۱. تقسیمات جغرافیایی شهر یزد به تفکیک مناطق شهری، مساحت و جمعیت (۱۳۹۸)

شهر	منطقه	ناحیه	محله	مساحت (هکتار)	جمعیت (نفر)	تراکم در هکتار (نفر)
یزد	یک	۲	۱۰	۱۹۸۲/۷۳	۸۰۷۶۳	۴۱
	دو	۴	۲۱	۴۲۳۸/۵۱	۲۲۸۸۱۴	۵۴
	سه	۲	۱۰	۳۹۱۲/۲۳	۱۲۰۸۴۲	۳۱

ماخذ : نگارنده، ۱۴۰۰ با استناد به اسحاقیه فیروزآبادی، ۱۳۹۸ : ۶۸-۶۷

نقشه ۱. تقسیمات جغرافیایی بافت تاریخی یزد

ماخذ : سرایی و علیان، ۱۳۹۴ : ۸۵

نقشه ۲. تقسیمات کالبدی شهر یزد

ماخذ : نوکار و همکاران، ۱۳۹۵ : ۹۱

منطقه دو شهرداری یزد دارای بیشترین آثار تاریخی - گردشگری بوده و محله تاریخی فهادان به عنوان نمونه مطالعاتی در این پژوهش، در این منطقه واقع گردیده است که هسته اولیه شکل‌گیری شهر یزد را تشکیل می‌دهد. (اسحاقیه فیروزآبادی، ۱۳۹۸ : ۶۸) در مجموع بافت تاریخی شهر یزد شامل ۹ محله اصلی به نام‌های فهادان، گودال مصلی، گنبد سبز، گازارگاه، شش بادگیری، دولت‌آباد، شیخداد، زرتشتی‌ها و پشت باغ و ۴۹ زیرمحله می‌باشد. (سرایبی، علیان، ۱۳۹۴ : ۸۵)

جدول ۲. ارزیابی هویت در منطقه دو شهر یزد نسبت به سایر مناطق

تاثیر کاربری‌های مذهبی بر هویت شهر در منطقه دو شهر یزد از نظر ابعاد کالبدی (کارکردی، ذهنی، عینی، شکلی) نسبت به سایر مناطق این شهر پرننگ‌تر و موثرتر بوده و گواهی بر هویت شهری گویا و قابل تعریف در این منطقه می‌باشد که منجر به افزایش درک، احساس و ارتقاء حس تعلق به مکان در میان ساکنین این منطقه دارد.

توجه به باززنده‌سازی و بازآفرینی بافت تاریخی جهت تقویت هویت شهر با توجه به قرارگیری قسمت اعظم بافت تاریخی شهر یزد در منطقه دو، در این منطقه نسبت به سایر مناطق یزد در سطح بالاتری قرار دارد.

تمایل شهروندان به انجام فعالیت‌های عمومی در کاربری‌های مذهبی شهر یزد با هدف افزایش سطح تعاملات اجتماعی، احیاء و بازآفرینی محلات، دانه‌ها و فعالیت‌های شهری در جهت ارتباط با گذشته و زنده نمودن خاطرات جمعی ساکنان و تقویت حس خاطره‌انگیزی در میان آنان در منطقه دو نسبت به سایر مناطق شهر در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد.

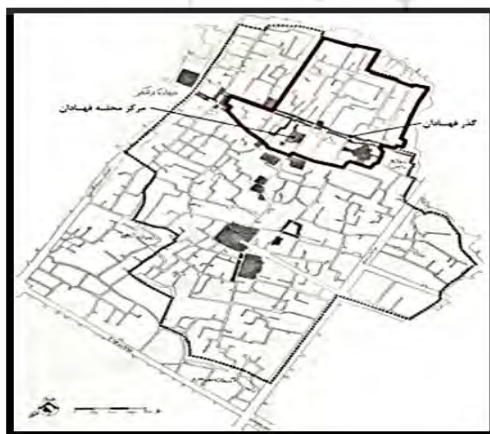
نمادها و نشانه‌های منطبق با فرهنگ ایرانی - اسلامی در کاربری‌های شهر یزد در محدوده منطقه دو نسبت به سایر مناطق بیشتر می‌باشد. رابطه متقابل و دو سویه میان فضاها و کاربری‌های شهری با هویت شهر و نفوذپذیری فیزیکی به معنای توانایی حرکت در آن محیط در منطقه دو نسبت به سایر مناطق شهر یزد بیشترین تاثیر را در ارتقاء هویت شهری یزد با توجه به نوع معماری، کاربری اراضی و کالبدی‌های شهری منطقه دو داشته است.

ماخذ : نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از نوکار و همکاران، ۱۳۹۵ : ۱۰۱ - ۱۰۰

آشنایی با محله فهادان

مرکز اولیه شهر یزد را محله فهادان شکل داده است. این محله با وجود همجواری با ریگزارهای کویر شمالی، موقعیت مساعدی از نظر طبیعی داشته و در کنار آن سکونت‌گاه‌های زیادی شکل گرفته‌اند. (سرایبی و علیان، ۱۳۹۴ : ۸۵) این محله میان چهار خیابان اصلی به نام‌های اصلی به نام‌های "امام خمینی، قیام، سید گل سرخ و فهادان" قرار دارد. از جانب شمال به خیابان فهادان، از جنوب به خیابان قیام، از سمت شرق به خیابان امام خمینی و از غرب به خیابان سید گل سرخ محدود می‌گردد. (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵ : ۱۵۹)

نقشه ۳. موقعیت محله فهادان در بافت تاریخی

ماخذ : ثقه‌الاسلامی و جوهری تیموری، ۱۳۹۲ : ۱۰

محلّه فهّادان دارای ۱۱۳/۶۶ هکتار مساحت و ۷۱۴۳ نفر جمعیت بوده و دارای ۱۲ زیر محلّه به نام‌های "کشکنو، یوزداران (فهّادان)، شاه ابوالقاسم، بازارنو، وقت و ساعت، شهر قلعه‌ای قدیم، قیصر، دو منار، دروازه شاهی، سرپلک، دارالشفاء و شاهزاده ابوالقاسم" می‌باشد. (مهّدویه و سلیمان‌زاده، ۱۳۹۶: ۲۸۷)

همچنین، محلّه مذکور دارای ۶۵ اثر ثبت شده با ارزش میراثی و تاریخی بوده که بیشترین تعداد آثار ثبت شده تاریخی در میان سایر محلات یزد است که عناصر شاخص محلّه می‌باشد و در هویت و خوانایی این محلّه تاثیر گذارند. (سرایبی و علیان، ۱۳۹۴: ۹۶) بقعه دوازده امام، زندان اسکندر، حسینیه فهّادان، هتل فهّادان در مرکز محلّه واقع شده‌اند. از دیگر آثار با ارزش در محلّه می‌توان به مسجد جامع، میدان وقت‌الساعت، بازار، چهار سوق شاهی، مدرسه علمیه و کتابخانه وزیری اشاره نمود. (اسحاقیه و فیروزآبادی، ۱۳۹۸: ۶۸)

وجه تسمیه محلّه فهّادان به نام "شیخ احمد فهّادان" از عرفای مورد احترام در یزد بوده است. این محلّه را بدین سبب یوزداران می‌نامیدند که عمده ساکنین آن در گذشته به در پرورش و رام نمودن یوزپلنگ اشتغال داشته‌اند. زیرا "سلطان قطب‌الدین ابن عزالدین لنگر" از اتابکان یزد [قرن ۸ هـ. ق] به نگهداری یوز علاقه زیادی داشته و در منزل خود یوزپلنگ نگهداری می‌کرده است. (توکلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۱) این محلّه در شمال شهر یزد قرار داشته و به وسیله گذرهایی به مجموعه مرکز قدیمی شهر یزد شامل بازار و مسجد جامع مرتبط می‌شده است. (علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰) این محلّه کهن، از شمال با محلّه آبشور، از شرق با محلّه بازار نو، از غرب با محلّه کوشکنو و از سمت جنوب با محله‌های وقت‌الساعت و شاه ابوالقاسم مرتبط می‌باشد. این محلّه از سایر محله‌های قدیمی یزد وسیع‌تر می‌باشد. مرکز این محلّه شامل بازارچه فهّادان، مسجد، حمام، آب انبار، فضای باز شهری و حسینیه فهّادان بوده و دو عنصر ارزشمند تاریخی مدرسه ضیائیّه و بقعه دوازده امام می‌باشد. (همان منبع: ۱۱) این محلّه علیرغم حفظ بسیاری از معیارهای هویتی خود، امروزه همچنان وامدار هویت به جا مانده از گذشته می‌باشد و نه هویتی امروزی و این مهم مرهون الگوی کالبدی مناسب در محلّه می‌باشد که بستر مناسبی را جهت حفظ هویت ایرانی - اسلامی فراهم نموده است. (همان منبع: ۱۵)

تاریخچه محلّه امیر فهّادان یزد

نقطه آغازین محلّه فهّادان به ۹۰۰ سال قبل و به دوره حکومت شیعی "آل کاکویه" باز می‌گردد که شهرهای مرکزی ایران مثل اصفهان، همدان، یزد به دست آل کاکویه اداره می‌شده است. در دوره "ابومنصور فرامرز" یکی از پادشاهان آل کاکویه حصار اطراف محلّه فهّادان ساخته شده است و یکی از مهم‌ترین دروازه‌های شهر به نام «کشنو» نیز در این محلّه ساخته شد. اوج رونق در محلّه فهّادان به دوره قاجاریه باز می‌گردد که در این دوران محل زندگی اشراف و تجار شهر بوده است.

نکته جالب توجه در مورد محلّه فهّادان این است که زندگی در تک‌تک خانه‌های آن جریان دارد. از جمله عناصر شاخص محلّه می‌توان ابتدا به آب‌انبارهای زیرزمینی آن اشاره نمود که محل جمع‌آوری آب‌های شیرین بوده است که امروزه دیگر فعالیتی ندارند و عنصر مهم دیگر مسجدهای کوچکی است که در بالای خانه‌ها مشاهده می‌گردد. قدرت این مسجدها به دوره قاجاریه باز می‌گردد و نشان‌دهنده شاخص بودن این محلّه است. عنصر معماری قدیمی دیگر در این محلّه کوچه‌های سقف‌دار محلّه به نام «ساباط» می‌باشند.

تحلیل یافته ها

معیارهای اصول کالبدی هویت ایرانی - اسلامی در محله فهادان یزد

هویت کالبدی به مجموعه صفات و خصوصیتی که جسم شهر را از غیر متمایز ساخته و شباهتش را با خود آشکار می‌سازد اطلاق می‌گردد. این صفات به گونه‌ای در کنار یکدیگر به شهر موجودیت می‌بخشند که جسم شهر، با وجود تداوم زمانی در حال تحول و تکامل نیز باشد و در نهایت به یک کل منجر گردد. در ذیل معیارهای اصول کالبدی هویت ایرانی - اسلامی برشمرده شده و وضعیت کالبدی محله فهادان از منظر این اصول مورد تبیین و ارزیابی قرار گرفته است:

جدول ۳. معیارهای اصول کالبدی هویت ایرانی - اسلامی در محله فهادان یزد

اصول و معیارهای کالبدی هویت ایرانی - اسلامی	محله فهادان یزد
وحدت در کثرت	این مولفه علیرغم وجود تنوع در گونه‌های مسکن و ساختمان بالاخص از بعد اندازه، فرم و جهت‌گیری، وحدت معماری در سبک، رنگ و شکل محله به چشم می‌خورد.
سلسله مراتب	ساختار محله دارای الگوی سلسله مراتبی بوده که از گذر یوزداران آغاز شده و به خصوصی‌ترین فضاها و هشتی‌ها منتهی می‌گردد. این سلسله بیش از نمود کالبدی در فعالیت‌های اجتماعی محله نمود می‌یابد.
محرمیت	محرمیت یک اصل مهم در طراحی فضاهای خصوصی و عمومی این محله بوده و سلسله مراتب این حریم‌ها از خصوصی تا عمومی و محله قابل درک می‌باشد.
دوری از کبر و خودنمایی کالبدی (جلوه‌گری)	طراحی هیچ یک از خانه‌های این محله از مسجد و حسینیه محله مرتفع‌تر نبوده و هیچ بنایی ظاهر متفاوتی نسبت به سایر بناها ندارد و تمامی خانه‌ها از لحاظ ظاهر و کالبد بیرونی کوچکترین تفاوتی با یکدیگر ندارند.
تعادل و هماهنگی	در این محله، تعادل و هماهنگی در ساختار محله نهفته شده و منابع، فضاها و خدمات به صورت مساوی تقسیم شده است. هماهنگی کامل میان کالبد، عملکرد و معنا برقرار می‌باشد.
خودکفایی	اکثر نیازمندی‌های اهالی از داخل محله تامین می‌شود: فضای کار، زندگی و تامین مایحتاج در داخل خود محله قرار دارد. البته باید بر این نکته اذعان داشت که برخی مایحتاج اهالی محله هم‌اکنون به بیرون از محله انتقال یافته است و محله خودکفایی قدیم خود را از دست داده است.
مرکزیت حول عناصر مذهبی	مرکز این محله شامل: مسجد، حسینیه، مدرسه علمیه و بقعه دوازده امام می‌باشد. در این میان مدرسه علمیه و بقعه دوازده امام از قدمت بالایی برخوردار بوده و محله حول این دو عنصر شکل گرفته و ساختاری مرکزگرا به خود گرفته است.

ماخذ: علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵ - ۱۴

آسیب‌پذیری بافت محله فهادان

ناحیه تاریخی شهر یزد یکی از یادگارهای مهم معماری سنتی ایران می‌باشد که از ارزش‌های منحصر به فرد تاریخی و فرهنگی برخوردار است. این ناحیه در طول تاریخ دستخوش تغییر و تحولات و نوسانات زیادی گشته و به دلیل فرسودگی بافت، گروه‌های اجتماعی ساکن آن، فقدان برنامه‌های راهبردی متوازن و یکپارچه، کمبود خدمات و امکانات، معابر کم عرض و سایر مسائل و مشکلات در مقایسه با سایر نواحی شهر یزد آسیب‌پذیرتر می‌باشد. این ناحیه به دلیل بافت ارگانیک و تثبیت زیرساخت‌های شهری خود همچنین سرعت تحولات در سایر بخش‌های شهر نتوانسته خود را با تحولات نوین شهری منطبق بسازد. شهر یزد علیرغم قدمت و تعدد آثار تاریخی و باستانی خود،

با مشکلاتی از جمله بی‌توجهی به ارزش بناها و حفظ نگهداری آن‌ها دست به گریبان می‌باشد. (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۳) محله فهادان از عوامل متعددی که منجر به آسیب‌پذیری محله می‌شوند، رنج می‌برد. عدم وجود سازه مطمئن در ابنیه به دلیل قدمت زیاد بناها، عرض کم معابر به دلیل بافت ارگانیک محله و شکل این بافت بر اساس همسازی با اقلیم کویر، ظاهر فرسوده بناها از جمله این مشکلات می‌باشند که نوسازی‌های فاقد کیفیت و نامقاوم نیز بر آسیب‌پذیری کالبدی آن افزوده است. از جمله مشکلات و مسائل دیگری که محله با آن روبه‌رو می‌باشد، می‌توان به مهاجرت افراد محلی بافت و سکونت افراد غیربومی در آن اشاره نمود که بر تحلیل انسجام اجتماعی و کیفیت زندگی محله‌ای و کمرنگ شدن حس تعلق در میان اهالی محله تاثیرگذار بوده است، اشاره نمود. نشانه‌های این امر را می‌توان در گروه‌های مردمی از جمله هیئت عزاداری فهادان، هیئت امنای فهادان، امور خیریه و سازمان‌های مردم نهاد این محله مشاهده نمود. (مهدوی و سلیمان‌زاده، ۱۳۹۶: ۲۸۵)

ظرفیت‌های اجتماعی، هویت و حفظ بافت تاریخی محله فهادان

به دلیل فرسودگی کالبدی و بی‌توجهی به نیازها و نظرات ساکنان محله و حتی بی‌توجهی این افراد به خود، محله فهادان را دچار فرسودگی اجتماعی نموده و منجر به برون رفت جمعیتی آن گردیده است. از سویی دیگر افرادی که هیچ‌گونه حس تعلقی به محله نداشته‌اند، با درآمدهای پایین‌تر جایگاه ساکنان بومی محله گردیده‌اند که این امر توأم با افزایش فضاهای مخروبه و متروکه، کاهش فضاهای عمومی و جمعی فعال، افزایش واحدهای اقتصادی غیرفعال به کاهش و یا نابودی ظرفیت‌های اجتماعی محله منجر شده است. (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۵) بی‌توجهی به این مهم می‌تواند به کاهش تمایل و آگاهی ساکنان جهت مشارکت در اجرای طرح‌های توسعه محله تبدیل گردد. هم‌اکنون نیز نهادهای غیردولتی و مردمی که می‌توانند حلقه ارتباط مردم با منابع قدرت بوده و از منافع آن در جهت توسعه محله استفاده نمایند، کمتر در محله شکل گرفته است. این در حالی است که این مقوله می‌تواند به مثابه فرآیند و ابرازی در جهت ارتقاء مشارکت مردمی و برقراری حکمروایی خوب و ارتقاء ظرفیت‌های فردی، خانوادگی و اجتماع محله بوده و به توسعه اجتماع‌محور در محله منجر گردد. (همان منبع: ۱۴۶) به عقیده "چاسکین" (۲۰۰۱) یک محله نیازمند توسعه توانایی حل مسئله ذی‌نفعان و تیبیح آنان جهت حل مشکل است. بافت تاریخی محله فهادان باید در برابر بلایای طبیعی و حوادث غیرمترقبه ایمن باشد. بر همین اساس در زمینه مقاوم‌سازی نباید هویت بافت و الگوهای موجود آن دست‌خوش تغییر گردد و صرفاً باید از کاربری‌های مخروبه جهت ایجاد فضاهای باز در بافت استفاده نمود. در واقع امکان هیچ نوع تخریبی در بافت امکان‌پذیر نمی‌باشد. در مجموع باید گفت با استناد به منشور "واشننگتن" (۱۹۸۷) که با تکیه بر پدافند غیرعامل حفظ شهرها و مناطق شهر تاریخی می‌پردازد، در جهت حفظ این بافت تاریخی گام برداشت. (اسدپور و اسدپور، ۱۳۹۶: ۱)

شاخص‌های پایداری محله فهادان نسبت به سایر محلات تاریخی و با ارزش شهر یزد

شاخص‌های توسعه پایدار، پایدار بودن توسعه انسانی را در قالب محلات شهری بررسی می‌نمایند. "سرابی و علیان" (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی این شاخص‌ها در ۹ محله تاریخی یزد پرداخته‌اند که وضعیت پایداری محله فهادان نسبت به سایر محلات به شرح زیر ارزیابی گردیده است:

پایداری اقتصادی: پایداری اقتصادی محلات بر اساس جمعیت در سن کار، تعداد جمعیت فعال، تعداد و شاغلان که معیار اشتغال ساکنان است را تبیین می‌نماید. محله فهادان از بعد شاخص اقتصادی در میان ۹ محله مورد مقایسه تاریخی شهر یزد، دارای رتبه سوم بوده و از این نظر دارای جایگاهی قوی می‌باشد. (نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۹۴)

پایداری زیست محیطی: این شاخص با استفاده از معیاری همچون تراکم جمعیت محله، جایگاه جمع‌آوری زباله و ظرفیت قابل تحمل آن به عنوان معیاری کلیدی و سرانه پارک، فضای سبز محله مورد سنجش قرار می‌گیرد. این شاخص در محلات تاریخی یزد کمتر از حد استاندارد بوده و دارای حداقل فضای مورد نیاز بوده است. محله فهادان از نظر شاخص زیست محیطی دارای رتبه دوم در میان محلات نُه‌گانه تاریخی شهر یزد قرار دارد. (نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۹۵)

پایداری فیزیکی - کالبدی: سنجش این شاخص در محلات تاریخی شهر یزد حاکی از ضعیف بودن محلات بافت تاریخی از لحاظ پایداری فیزیکی - کالبدی می‌باشد. این شاخص در محله فهادان و دولت‌آباد یزد به کمترین مقدار خود رسیده و وضعیت این محله‌ها را از بعد پایداری فیزیکی - کالبدی ضعیف نشان می‌دهد. (نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۹۶)

پایداری اجتماعی - فرهنگی: این شاخص با استفاده از معیاری همچون میزان سواد، میزان طلاق، مهاجران ورودی به محلات، تعلق خاطر مکانی و امنیت محله‌ای سنجیده می‌شود که فهادان علیرغم داشتن ۶۵ اثر تاریخی در وضعیت نامطلوبی از نظر پایداری اجتماعی - فرهنگی قرار دارد. (نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۹۷)

در مجموع باید گفت محله فهادان پس از محله‌های گودال مصلی و شیخداد در مرتبه سوم از لحاظ میزان شاخص‌های پایداری در میان محلات نُه‌گانه بافت تاریخی یزد قرار دارد. همچنین نتایج این پژوهش نشان‌دهنده بهبود نسبی وضعیت پایداری در محلات جدیدتر و با سابقه کمتر نسبت به محلات قدیمی و تاریخی دارد که در قالب جمعیت‌گریزی نمایان می‌گردد. این وضعیت وجود راهی دراز پیش روی مدیران شهری را نمایان می‌سازد که با تاکید بر ابعاد در چهار بعد اقتصادی، زیست محیطی، فیزیکی - کالبدی و اجتماعی - فرهنگی می‌توان در شهر تاریخی یزد به آن دست یافت اما آن چه مشخص است حرکت کنونی با رویکردهای محله پایدار و شهر پایدار سازگاری ندارد.

مرمت و بازسازی فهادان

محله فهادان هسته اولیه شهر یزد و از اولین محلات آن به شمار می‌رود که با وجود ویژگی‌های ارزشمند خود به دلیل عدم توجه به حفاظت و احیاء آن، گسترش ساخت و سازهای بی‌رویه و بدون ضابطه به تدریج هویت گردشگری خود را از دست می‌دهد. در حال حاضر اقداماتی نظیر مرمت و نوسازی خانه‌های تاریخی و تغییر کاربری آن‌ها به هتل و خانه‌های بوم‌گردی، محل اجتماع، فرهنگسرا، موزه، رستوران، کافی‌شاپ و ... در بافت انجام گرفته است. ولی به دلیل عدم برنامه‌ریزی مدون و هدفمند و اغلب دید کالبدی نتیجه لازم به دست نیامده است و حتی زندگی ساکنین محلی نیز در پاره‌ای موارد مختل شده است. (اسحاقیه فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۱)

مولفه‌های معنایی محله فهادان: محله فهادان با توجه به قدمت و پیشینه تاریخی خود از «بعد معنایی» و تصویر ذهنی بالایی برای بازدیدکنندگان محله برخوردار می‌باشد. در واقع انتقال معنا در محله به خوبی انجام گرفته است. می‌توان گفت سهولت درک، معنای کلی و ایجاد تصویر ذهنی قوی در اذهان گردشگران در سطح بالایی قرار دارد. سازمان فضایی موجود محله تا حد زیادی با تصویر ذهنی گردشگران مطابقت دارد. از جمله عناصر موثر در ایجاد این تطابق میان سازمان فضایی محله و تصویر ذهنی بازدیدکنندگان می‌توان به بقعه شیخ فهادان، مسجد قدمگاه، مسجد فهادان، مسجد فهادان، مسجد چهل محراب، مدرسه ضیاییه (زندان اسکندر)، حسینیه بزرگ فهادان، هتل فهادان، زورخانه فهادان، خانه لاری‌ها، خانه عرب‌زاده، خانه ملک‌زاده و آب‌انبار فهادان اشاره نمود.

از جمله نکات مثبت دیگر در توسعه گردشگری محله فهادان تمایل و تعامل دو طرفه میان اهالی محله، گردشگران را می‌توان نام برد که محرکی بسیار قوی در بازآفرینی و توسعه گردشگری محله به‌شمار می‌آید. وجود ارزش‌های کالبدی مسکن، وقوع رخداد‌های فرهنگی (بومی، مذهبی، هنری و ...) و فعالیت‌های داوطلبانه بستر مناسبی جهت حضور، ماندن در فضا و برقراری روابط چهره به چهره میان ساکنین محله و گردشگران فراهم نموده است. در واقع تعاملات اجتماعی در یک فضای عمومی نظیر محله زمانی برقرار می‌گردد که اهالی محله آن فضا را دوست داشته و با علاقه و احساس شخص خود تمایل به حضور در آن فضا را داشته باشند.

مولفه‌های صوری محله فهادان: شاخص‌های صوری محله عبارتند از نشانه‌های شهری، عناصر شاخص و هویت‌مند در جهت خوانایی محله و از آنجا که این محله سرشار از آثار تاریخی ارزشمند و برجسته از لحاظ کالبدی می‌باشد که اهالی و بازدیدکنندگان از محله را در آدرس ذهنی و مسیریابی یاری می‌نماید.

مولفه‌های زیست محیطی محله فهادان: میزان تمهیدات آسایش اقلیمی در محله فهادان در سطح بسیار بالایی قرار دارد که از جمله این تمهیدات می‌توان به محوریت مناسب معابر و میدان محله، فشردگی و تراکم بافت مجموعه، استفاده از مصالح بومی نظیر کاهگل و گچ، استفاده از طاق و صغه در حسینیه و جداره‌های میدان اشاره نمود که علاوه بر زیبایی و تأمین فضایی جهت نشستن، در فصل گرما به دلیل سایه‌اندازی بستر مناسبی را جهت آسایش اهالی و بازدیدکنندگان از محله فراهم نموده است.

مولفه‌های عملکردی: کیفیت عملکردی محله فهادان در سطح بسیار پایینی قرار گرفته است. لذا بیشترین اقدام به منظور ایجاد تحرک‌پذیری در محله فهادان در بعد اقتصادی و کالبدی آن باید انجام گیرد. جهت رسیدن به این هدف پویایی اقتصادی محله باید با استفاده از پتانسیل اقتصاد فرهنگی محله و تلفیق توسعه فرهنگی و اقتصادی صورت گیرد. بهترین راهبرد در این زمینه، تشویق و توسعه کسب و کار و رونق مشاغل محلی می‌باشد. از سویی دیگر یادگیری مهارت‌ها، استعداد، توانایی و ظرفیت‌های مدیریتی در زمینه ایجاد شغل در محله با استفاده از نیروی کار محلی می‌تواند در شکوفایی اقتصادی محله موثر واقع گردد. (نگارنده، ۱۴۰۰ برگرفته از اسحاقیه و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۳ - ۶۹)

از سویی، شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۴) با ارائه سازوکارهایی با استفاده از نقاط قوت داخلی بافت و جلوگیری از تهدیدات خارجی راهبردهایی را به شرح زیر مطرح نمودند:

ایجاد کمیسیون تخصصی بررسی و نظارت بر ناحیه تاریخی و ساماندهی کاربری‌های بافت با ایجاد ارتباط میان کالبد، سازمان فضایی و کارکردهای بافت قدیم و جدید و توزیع مناسب فضا و فعالیت استفاده از نیروهای متخصص و برنامه‌ریزی و تقویت ساختار سازمانی شهرداری با اختیارات کافی در جهت رفع مشکل تردد سواره و مسیرهای متروکه و بن‌بست در بافت آموزش افراد محلی در بافت و دادن اطلاعات و آگاهی‌های لازم جهت کمک به حفظ و نگهداری بافت استفاده از مشاوران حرفه‌ای و فنی محلی و بومی آشنا به ناحیه تاریخی شهر یزد جهت حفظ و نگهداری از بافت تاریخی این شهر استفاده از معماران و مهندسين متخصص در جهت طراحی و مقاوم‌سازی بناها، معاینه بافت تاریخی، شناسایی و طراحی جزئیات سازه‌ای در بافت تاریخی یزد طراحی و ایجاد شبکه انتظامی در بافت و پاکسازی نقاط جرم‌خیز و ناامن در بافت قدیم شهر یزد. (شمس‌الدین و همکاران، ۱۳۹۴ : ۷۴ - ۷۳)

تصویر ۱. آسیب‌رسانی به کالبد بافت تاریخی فهادان

ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

تصویر ۲. ساباط و معابر باریک بافت تاریخی فهادان

ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

جدول ۴. اهداف راهبردی مورد نیاز در محله فهادان جهت بهره‌برداری از پتانسیل‌های موجود و بازآفرینی محله

ابعاد	اجزای ساختاری مورد نیاز	دست‌آورد حاصله در محله
کالبدی - زیست محیطی	- فضاهای عمومی جهت انجام فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی	- توسعه ساختارهای زیربنایی محله
	- معماری زمینه‌گرا و ایجاد فضاهای چندمنظوره	- ایجاد و احیاء فضاها و اماکن عمومی در سطح محله ،
		بازسازی اماکن و بناهای تاریخی، فرهنگی جهت گذران

<p>- اوقات فراغت و جذب گردشگران داخلی و خارجی</p> <p>- مرمت و بهسازی متناسب و پایدار ساخت کالبدی محله</p> <p>- تعامل، پایدار انسان و محیط و حفظ منابع طبیعی</p> <p>- اقدامات زیست محیطی و بهداشتی نظیر دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در محله</p> <p>- گسترش فضاهای عمومی پیاده‌محور و طراحی الگوهای ترافیک و کنترل آن ویژه سواره‌ها</p> <p>- ایجاد تسهیلاتی نظیر پارکینگ و سرویس بهداشتی در سطح محله</p>	<p>- دسترسی‌های مناسب و استفاده از شبکه حمل و نقل کارا و موثر</p> <p>- تجهیز مبلمان و تامین روشنایی مناسب محله</p> <p>- تیپولوژی متنوع و متناسب مسکن محله با اقلیم</p> <p>- حضور مولفه‌های زیبایی‌شناختی و مقیاس انسانی</p> <p>- خوانایی و هویت، تناسب و جذابیت‌های بصری در محله</p>	
<p>- ایجاد کاربری‌های ویژه گذران اوقات فراغت در محله و احیاء و بازآفرینی اماکن تاریخی، آداب و رسوم و آیین‌های محلی</p> <p>- همه شمولی و فراگیر بودن جهت پذیرش همه اقشار در محله و ایجاد عدالت اجتماعی، افزایش مشارکت‌های مردمی</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی، سرزندگی و شکوفایی محله و ارتقاء تصویر ذهنی و بار معنایی مکان در میان بازدیدکنندگان.</p> <p>- انگیزه جهت ارتقاء کیفیت و خدمات بهداشتی، درمانی، آموزشی در محله</p> <p>- شناخت کانون‌ها و جاذبه‌های جدید در سطح محله</p> <p>- سالن اجتماعات محله جهت گردهمایی‌ها و برگزاری جشن‌ها، آیین‌ها و مراسم ملی - مذهبی</p> <p>- احیاء و بازسازی مساجد محله جهت انجام فعالیت‌های مذهبی - فرهنگی و حل مسائل محله</p>	<p>- تقویت حیات اجتماعی در محله و احیاء هویت فرهنگی محله</p> <p>- توسعه فرهنگ محلی و جذب هنرمندان، ایجاد مکان‌های فرهنگی</p> <p>- سینما، فرهنگسرا، سالن تئاتر، موزه‌ها، کتابخانه‌ها، نمایشگاه‌ها</p> <p>- فضاهای مهم تعاملات اجتماعی و حضور زنده و فعال در خیابان</p> <p>- مولفه‌های امنیت، هویت، حس تعلق به مکان، تعاملات اجتماعی در محله</p>	<p>اجتماعی - فرهنگی</p>
<p>- تنوع و رونق فرصت‌های اشتغال به صورت مستقیم و غیرمستقیم</p> <p>- ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنان و توسعه صنایع دستی - بومی منطقه و ارتقاء سطح زندگی در محله</p> <p>- افزایش درآمد و منابع مالی شهرداری‌ها</p> <p>- افزایش ارزش زمین و مسکن محله</p> <p>- ایجاد انگیزه و ترغیب افراد خارج از محله جهت سرمایه‌گذاری در محله</p>	<p>- احیاء بازارهای محله و ایجاد مکان‌هایی جهت انجام فعالیت‌های اقتصادی و تشویق به سرمایه‌گذاری در آن</p> <p>- ایجاد مراکز اقتصادی گردشگری جهت سرویس‌دهی به گردشگران داخلی و خارجی (کافه، رستوران، مهمان‌سرا، خانه‌های بوم‌گردی، هتل، متل)</p>	<p>اقتصادی</p>
<p>- ایجاد مکانی جهت دفتر شورایی محله در جهت افزایش مشارکت‌های مردمی</p> <p>- احیاء و بازسازی مساجد محله جهت گردهمایی ساکنان در حل مسائل محله</p>	<p>- ایجاد مکان عمومی، سالن اجتماعات، مسجد</p>	<p>سیاسی</p>

ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری و دستاوردهای علمی و پژوهشی

محله در کالبد معماری، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اداری شهرها در ایران دارای اهمیت بوده و محیطی فرهنگ‌ساز و موثر بر ساختارهای رفتاری سکنه بومی خود می‌باشد. در ایران با برون‌رفت جمعیت بومی محله، پتانسیل‌های کالبدی و انسانی محلات رو به زوال رفته و محله دچار انزوا و فرسودگی می‌شود. امروزه برنامه‌ریزان

شهر دریافته‌اند که با رویکرد جامعه‌محور و با هدف ارتقاء کیفیت محیط و استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی محلات به بازآفرینی آن‌ها پرداخت و چالش‌هایی نظیر مسکن نامرغوب، کاربری‌های ناسازگار، کمبود امکانات و خدمات، رشد منفی جمعیت و ... که در ایجاد بحران هویتی محلات موثر بوده‌اند را از میان برداشت و موجب شکوفایی و سرزندگی محلات و بافت‌های ارزشمند تاریخی و آسیب‌پذیر گردید. بازآفرینی بافت‌های کهن نه تنها در ارتقاء کیفیت زندگی محله تاثیر مثبت داشته، بلکه از بعد کالبدی - طبیعی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سیاسی نیز در روند رشد محلات تاثیر داشته و زمینه‌ساز هویت‌مندی آن مکان‌ها گردیده و به رشد و توسعه گردشگری نیز کمک می‌نماید. محله فهادان در بافت تاریخی شهر یزد نیز از جمله همین بافت‌های تاریخی است که در دهه‌های اخیر دچار آسیب و فرسودگی گردیده است که در این پژوهش راهبردهایی جهت رفع این معضل و بازآفرینی این بافت تاریخی عنوان شده است که به اختصار بیان می‌گردد:

جدول ۵. نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در بافت فهادان

داخلی قوت‌ها	Strengths	بیرونی فرصت‌ها	opportunities
۱) دارای پتانسیل اقتصادی، اشتغال‌زایی و کسب درآمد جهت سکنه بومی و سرمایه‌گذاری افراد غیربومی	۱) حفظ هویت و ارزش تاریخی بافت با استفاده از تجربه معماران سنتی جهت مرمت، بازآفرینی و احیاء بناهای قدیمی و باارزش محله		
۲) دسترسی‌های مناسب با تعریض خیابان‌ها در برخی نقاط برای رفع مشکل تردد	۲) استفاده از پتانسیل بافت در زمینه گردشگری (احداث هتل، مهمانسرا، خانه‌های بوم‌گردی، کافه و غیره)		
۳) ایجاد امکانات و تسهیلات جهت جلوگیری از مهاجرت افراد بومی	۳) استفاده از مصالح بومی نظیر وجود خاک مناسب برای استفاده در مرمت بافت		
۴) اختصاص دادن بناهای مخروبه و زمین‌های خالی به کاربری‌های مورد نیاز نظیر کاربری‌های فراغتی، فضای سبز و پارک	۴) احیاء و باززنده‌سازی صنایع بومی و دستی منطقه		
۵) بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود در بافت جهت توسعه گردشگری			
۶) بهره‌گیری از کلاتری و پلیس جهت برقراری امنیت			
ضعف‌ها	Weaknesses	تهدیدها	Threats
۱) اقلیم نامساعد منطقه	۱) گسترش محدوده فرسودگی بافت		
۲) برون رفت جمعیت بومی محله، رها شدن بافت و فرسودگی آن	۲) پایین بودن سطح فرهنگ و سواد ساکنین بافت قدیم		
۳) نبود معابر مناسب جهت دسترسی سواره‌رو وجود معابر باریک نظیر کوچه‌های آشتی‌کنان قدیمی	۳) متروکه ماندن مسیرهای بن‌بست و عدم وجود دسترسی مناسب و ایجاد ناامنی		
۴) کمبود خدمات و تسهیلات و تجهیزات شهری نظیر کمبود فضای سبز، سیستم دفع فاضلاب و وجود روان‌آب‌های سطحی	۴) عدم برنامه‌ریزی اصولی جهت ترمیم و بازآفرینی بافت محله و عدم رسیدگی ارگان‌های مربوطه در حفظ و نگهداری آن		
۵) وجود خرابه‌ها و ویرانه‌های محل تجمع زباله‌ها و حشرات	۵) شرایط اقلیمی و مشکلات ناشی از تکنونیک و لرزه‌خیزی و آسیب‌پذیری بافت فرسوده فهادان		
۶) عدم وجود امنیت ناشی از مهاجرپذیری بافت، کمبود روشنایی، معبر تاریک، خلوت و باریک	۶) رکود شدید ارزش و قیمت زمین محله		

ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

اسحاقیه فیروزآبادی، عماد، صالحی، مصطفی، رشیدی، محمد مهدی. (۱۳۹۸). سنجش پتانسیل ظرفیت‌های بازآفرینی فرهنگ مینا در محله فهادان یزد با هدف توسعه گردشگری در محله. گردشگری شهری، شماره ۳، صص ۵۹ - ۷۴.

اسدپور، هاجر، اسدپور، علی. (۱۳۹۶). تطبیق شاخص‌های پدافند غیرعامل با الزامات منشور حفاظت از نواحی شهری تاریخی واشنگتن (نمونه موردی: محله تاریخی فهادان یزد). سومین همایش ملی پدافند غیرعامل در عمران، معماری و توسعه شهری پایدار، شیراز.

اسمعیل‌پور، نجما، محمودی، وحید، اسمعیل‌پور، فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی وضعیت ظرفیت‌سازی اجتماعی در محلات شهری و رابطه آن با مشارکت در بازآفرینی بافت‌های فرسوده (نمونه موردی: محله فهادان یزد). برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، شماره ۵، صص ۱۸۱ - ۱۴۳.

اشرفی، نسیم. (۱۳۹۷). واکاوی مدیریت بحران در هویت سیستمی معماری و شهرسازی معاصر ایران. شماره ۳۳، صص ۲۸ - ۱۷.

باستانی‌راد، حسن. (۱۳۹۱). کوی (محله) در شهرهای ایرانی سده‌های نخستین اسلامی، پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، شماره ۱۰، صص ۳۰ - ۱.

تفه‌الاسلامی، عمیدالاسلام، جوهری تیموری، الناز. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی هویت ایرانی - اسلامی در محلات سنتی و معاصر ایران (نمونه مطالعاتی: محله فهادان یزد و محله ۲ و ۳ شهر جدید بینالود). همایش ملی معماری و شهرسازی انسانگرا، قزوین.

تقوایی، حسین. (۱۳۹۱). از سبک تا هویت در معماری. هنرهای زیبا، شماره ۲، صص ۷۳ - ۶۵.
توکلی، شفق، ناسخیان، شهریار، مرتضایی، محبوبه. (۱۳۹۷). تحلیل اثر هندسه بر ویژگی‌های کالبد معمارانه سابات‌های ایرانی (نمونه مورد مطالعه: سابات‌های پیوسته محله فهادان یزد). مطالعات باستان‌شناسی پارسه، شماره ۵، صص ۹۴ - ۷۷.

جعفری نعیمی، محمد حسین. (۱۳۸۹). نقش‌مایه‌های تزیینی آجری که خانه‌های قدیمی یزد. کتاب ماه هنر، شماره ۱۴۱، صص ۱۲۳ - ۱۱۶.

حجازی، امیرحسین، افلاطونیان، زین‌الدین. (۱۳۹۴). هویت و بحران آن در معماری و شهرسازی ایران (نمونه موردی: شهرهای جدید). علوم رفتاری، شماره ۲۶، صص ۱۷۸ - ۱۶۳.

دبده، محمد، شاطری وایقان، امید. (۱۳۹۸). هویت در معماری داخلی (دوره اسلامی). پژوهش‌های مرمت و معماری ایران - اسلامی، شماره ۳، صص ۱۸ - ۱.

دریای لعل، بهرنگ، حوصله‌دار صابر، ریحانه. (۱۳۹۰). بازنگری یک مفهوم در معماری معاصر ایران «هویت». فن و هنر (نظام مهندسی ساختمان استان گیلان - رشت)، شماره ۵۲، صص ۱۸ - ۱۴.

رضایی، مجیدمنصور، وثاق، حجت. (۱۳۹۶). نگاهی به احیاء بناهای تاریخی در فهادان یزد. انجمن مفاخر معماری ایران، تهران.

سرایبی، محمدحسین، علیان، مهدی. (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی میزان پایداری محله‌ای در بافت تاریخی شهر یزد. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، شماره ۱، صص ۱۰۸ - ۷۹.

سلیمانی، سارا، احمدور سامانی، نسرین. (۱۳۹۲). بازساخت عناصر تشکیل دهنده فضای محلات شهرهای تاریخی ایران بر اساس هویت و تفکرات اسلامی (نمونه موردی: محله فهادان یزد). همایش ملی معماری، فرهنگ و مدیریت شهری، کرج.

شمس‌الدینی، علی، رستمی، منا، رستمی، مارال. (۱۳۹۴). تحلیل استراتژی‌های موثر بر نوسازی و بهسازی بافت تاریخی شهر یزد با استفاده از تکنیک SWOT. مطالعات نواحی شهری دانشگاه شهید باهنر، شماره ۴، پیاپی (۵)، صص ۷۷ - ۶۱.

علی‌پور، حامد، ثقه‌الاسلامی، عمیدالاسلام، جوهری تیموری، الناز. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی هویت ایرانی - اسلامی در محلات سنتی و معاصر ایران (نمونه مطالعاتی: محله فهادان یزد و محله ۲ و ۳ شهر جدید بینالود). اولین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی، قزوین.

فیض‌آبادی، محمود، شیر رفیع اردکانی، مریم. (۱۳۹۴). بیان هویت در معماری معاصر ایران با تاکید بر سازه‌گرایی. مجموعه مقالات دومین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی، تهران.

قطبی، علی‌اکبر؛ ۱۳۸۷، معماری امروز ایران و مسئله هویت: مفهوم هویت در معماری امروز ایران. آینه خیال، شماره ۱۰، صص ۸۳ - ۷۸.

محمدی، حمید، افشانی، علیرضا، ترک‌شوند، هادی. (۱۳۹۵). رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای (نمونه موردی: محله فهادان شهر یزد). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۲۶، صص ۱۷۲ - ۱۵۳.

مهدوی، مریم، سلیمان‌زاده، سیما. (۱۳۹۶). تدوین برنامه‌های عملیاتی جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری سوانح (مطالعه موردی: طرح دوام محله فهادان یزد). دانش پیشگیری و مدیریت بحران، شماره ۳، صص ۲۹۵ - ۲۸۴.

موحد، علی، شمعی، علی، زنگانه، ابوالفضل. (۱۳۹۱). بازشناسی هویت کالبدی در شهرهای اسلامی (مطالعه موردی: شهر ری). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۵، صص ۵۱ - ۳۷.

نجفی، عمادالدین. (۱۳۹۵). بررسی مفهوم هویت در معماری. دومین همایش ملی فرهنگ گردشگری و هویت شهری، کرمان.

نوکار، بهار، کرکه‌آبادی، زینب، ارغان، عباس. (۱۳۹۵). بررسی تاثیرات کاربری‌های مذهبی بر هویت شهر اسلامی (محدوده مورد مطالعه مناطق یک و دو شهر یزد). آمایش محیط، شماره ۴۴، صص ۱۰۴ - ۸۵.

ورشوی، شبنم. (۱۳۹۷). مطالعه معماری مسکونی معاصر یزد در رابطه با چگونگی برقراری پیوند با گذشته. پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد.

Chaskin, Robert., J. (2001). Building Community Capacity : A Definitional Framework and Case Studies From a Comprehensive Community Initiative. Urban Affairs Review

Correa, C (2016). Architecture and Identity. Singapore, Concept Media Pte Ltd.

Nourry, M. (2008). Measuring Sustainable Development : Some Empirical Evidence. Ecological Economics, Vol.